

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

היה במזרח ואמר לבנו לערב במערב

(ס' א') **משנה:** מי שהיה (בערב שבת בין השמשות מחוץ לעירו) במזרח (בשדה וקדש עליו שם היום), ואמר לבנו (מבעוד יום לפני שיצא מביתו) ערב לי במערב, (או שהיה בין השמשות) במערב, ואמר לבנו ערב לי במזרח -

אם יש הימנו (מהמקום בו עומד בין השמשות) ולביתו אלפיים אמה (או פחות), ולעירובו יותר מכאן, מותר לביתו (לתחום ביתו). ומונה התחום מביתו כאילו לא עירב, ואסור לעירובו (לתחום עירובו). היות שבין השמשות לא היה יכול להגיע אליו).

(ואם בין השמשות יש ממקומו) לעירובו אלפיים אמה, ולביתו יתר מכאן, אסור לביתו (לתחום ביתו), ומותר לעירובו (יש לו ממקום עירובו אלפיים לכל רוח).

שיטות הראשונים

מותר לביתו, ואסור לעירובו: לעיל (נ' ב') אמרינן דהאומר שביתתי במקום פלוני, והיה אותו מקום רחוק ממנו יותר מאלפיים, לא יזוז ממקומו¹. וביאר רש"י, דהתם בא בדרך, דלא ניחא ליה דליקני שביתה במקומו². **ורבינו יהונתן** ביאר דהתם פשע בעצמו³; אבל האי ששלח על ידי שליח, יכול לומר האב לתקוני שדרתיך ולא לעוותיך⁴. וכן דעת **רב אחאי גאון**, **רבינו שמואל בן נטרונאי**, **ראבי"ה ומאירי**⁵.

1. אמנם ראה לעיל, בסוגיא של מי שהחשיך בדרך והיה מכיר אילן או גדר, מ"ט ב', שהדין כשלא קנה שביתה תחת האילן, האם הפסיד מקומו, תלוי במחלוקת ראשונים, ולהרמב"ם קנה מקומו. והשו"ע ("או"ח תט, יא) סתם כרש"י, והוסיף דעת הרמב"ם (ראה לעיל בהרחבה). והסתירה כאן היא רק לדעת רש"י.

2. דכיון דבמקום פלוני לא יכול לקנות דרחוק מאלפים הוה, ובמקום רגליו לא הוה ניחא ליה דליקני ליה - אין לו שביתה כלל, לפיכך לא יזוז ממקומו, אבל בעומד בביתו ועירב במקום שאינו עירוב - יש לו שביתה בביתו, **דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני בשאין עירובו עירוב**, כדתנן בפרק בכל מערבין (ל"ה א') גבי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבעוד יום ספק משחשיכה - הרי זה חמר גמל, ולא קתני לא יזוז ממקומו, שמעינן מינה דאם אינו עירוב, יש לו שביתה בביתו. רש"י (ס' א', ד"ה ואסור לעירובו).

3. שהיה לו לפרש דבריו, ולומר אם אני רחוק מאותו מקום יותר מאלפיים, תהא שביתתי במקומי, וכיון שלא אמר, פושע הוא.

4. שהיה לו לשליח לדקדק בשליחותו שיכוין שכשיקדש היום לא יהא אביו חוץ לתחום. וכיון שלא דקדק יכול לומר האב לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, וקנה שביתה בביתו, והרי הוא כאילו לא עירבו עליו כלל, כדתנן בפרק בכל מערבין (ל"ה א'), גבי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבעוד יום ספק משחשיכה, ואמרינן הרי זה חמר גמל, ולא קתני לא יזוז ממקומו. שמע מינה דכשאינו פושע בדבר, יש לו שביתה בביתו. רבינו יהונתן ("ח א' דפי רי"ף, ד"ה מתניתין מי שהיה במזרח).

5. והנה, לפי כל שיטה, **יש קולא וחומרא**. שכן לטעמו של רבינו יהונתן, אף בבא בדרך, אם שליח הניח עירובו, גם כן לא הפסיד שביתת מקומו שהיה בה בעת שקדש היום. וכתב המשנ"ב (תיא, א, ס"ק ג) **דלעת הצורך יש לסמוך על זה להקל** (שכן גם דעת רב אחאי גאון והראב"ן ורבינו שמואל בן נטרונאי כוותיה. שער הציון אות ג). ולאידך גיסא, כשעומד בביתו, והניח **בעצמו** העירוב חוץ לתחום, לטעם רבינו יהונתן ודעימיה הוא חומרא, שגם כן איבד שביתת ביתו, ולא יזוז ממקומו. וכן כתב ראב"ן. ומכל מקום למעשה, כתב בביה"ל (תיא, א, ד"ה ונשאר) **דיש להקל בזה כסברת רש"י (שכן העתיקו הרמ"א להלכה בסיומן תח, ד, שעל מה שפסק השו"ע שאם נתן עירובו חוץ לתחום אינו כלום, כתב הרמ"א: ויש לו תחום מביתו)**.

מקורות - רבינו יהונתן ("ח א' דפי רי"ף, ד"ה מתניתין מי שהיה במזרח); רב אחאי גאון (שאילתות, פרשת בשלח, ס' מח; הו"ד באו"ז ס' קסה-קסו, ובראב"ה ס' שצז); רבינו שמואל בן נטרונאי (הוא חתן הראב"ן, והיה חותם שמו שב"ט, הו"ד באו"ז ס' קסה-קסו); ראבי"ה (ס' שצז); מאירי (חי' ס' א', ד"ה מתניתין מי).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה"ש"ת
כ תשרי תשפ"א
מסכת: עירובין | פרק: ה | דף: ס'

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות עירובי תחומין, סימן תיא)

א. מי שְהִיָּה בַּמְזָרְח וּבֵיתוֹ בַּשָּׂדֶה וְאָמַר לְשְׁלֹחַו לְעָרֵב לוֹ בַּמַּעְרָב, אִם נָתַן הָעָרֹב מִהֶלְאָה לְבֵיתוֹ בְּעֵנְיָן שֶׁהוּא רְחוֹק מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מֵאֲלָפִים וּבֵיתוֹ קָרֹב לוֹ בְּתוֹךְ אֲלָפִים, הָעָרֹב אֵינוֹ כָּלוּם וְנִשְׁאַר לוֹ שְׁבִיתת בֵּיתוֹ. נָתַן הָעָרֹב בְּעֵנְיָן שֶׁהוּא לוֹ בְּתוֹךְ אֲלָפִים, אָף עַל פִּי שְׁגָם בֵּיתוֹ לוֹ בְּתוֹךְ אֲלָפִים, קָנָה שְׁבִיתת בְּמָקוֹם עָרֹבוֹ וְלֹא בְּבֵיתוֹ.

נתן העירוב חוץ לתחום, נתנו חוץ לעיבור

(ס' א') (המשך משנה:): הנותן את עירובו בעיבורה של עיר, לא עשה ולא כלום (כי גם ללא העירוב הם בכלל התחום). נתנו חוץ לתחום (מחוץ לעיבור, בתוך התחום), אפילו אמה אחת, מה שנשכר (לצד זה) הוא מפסיד (בצד השני⁶).

(ס' ב') (ומקשה) מה שנשכר (הוא מפסיד) ותו לא?! והתניא: הנותן את עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום. נתנו חוץ לעיבורה של עיר, אפילו אמה אחת, משתכר אותה אמה (לרוח העירוב), ומפסיד את כל העיר כולה (לרוח שכנגדה), מפני שמידת העיר עולה לו במידת התחום (מן החשבון של אלפיים, ואינה נמדדת כד' אמות. משא"כ כששבת בעיר, נחשבה כולה כד' אמות);

(ומתיר) לא קשיא, כאן שכלתה מדתו בחצי העיר (שהרחיק העירוב, ואין כל העיר נבלעת בתחומו, אלא עולה מן החשבון). כאן שכלתה מדתו בסוף העיר (שכל העיר מובלעת בתחומו, נמדדת כד' אמות);

וכדברי אידי, דאמר רבי אידי אמר ר' יהושע בן לוי: (שבת מחוץ לעיר) היה מודד ובא (לדעת היכן מסתיים תחומו), וכלתה מדתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר. כלתה מדתו בסוף העיר, נעשית לו העיר כולה כד' אמות, ומשלימין לו את השאר.

שיטות הראשונים

כלתה מידתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר: דעת רש"י, מהר"י, הר"ר יעקב מקינון, רבינו פרץ, והריטב"א בשם רבינו ידידיה, שכשלו בתוך העיר⁷, בהא ודאי כל העיר נחשבת לו כד' אמות (לעניין שיכול להלך את כולה). ודעת הרמב"ם, ראב"ן, רשב"א, מאירי ור' ישמעאל בן חכמון, שגם בכי האי גוונא, אם כלתה מדתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר¹⁰. והשו"ע¹⁴

6. הם ההוספות שמצרפים לעיר ואח"כ מודדים האלפיים אמה לכל רוח, כגון זה שנוסף בה כשמרבעים אותה אם היתה עגולה. פיה"מ לרמב"ם.

7. כפי שמבאר בגמרא.

8. שתחומו אינו גדל, אלא רק משתנה מקומו. וקא משמע לן שאין העיר עולה לו מן החשבון של אלפיים, אלא כולה כד' אמות.

9. כגון שיצא מהעיר בערב שבת, והניח מזון שתי סעודות מחוץ לעיר, בתוך התחום, וקבע שביתתו שם, וחזר לעירו ולן בביתו, שנחשב כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות.

10. ואמנם, בזה חולק הראב"ן על שאר ראשונים, שכתב: ...אבל אם כלין אלפים אמה יותר על חצי העיר, שרוב העיר מובלע בתחום העירוב, אפילו ביתו מרוחק עד סוף העיר, רובו ככולו והוי כאילו כל העיר מובלע בתחום עירובו, והרי ביתו בתחום עירובו ומצי אזיל לעירוביה. עכ"ל. הרי שלדעת הראב"ן אפילו אין כל העיר מובלעת בתחומו אלא רובה, ייבנין ליה כל העיר בלא מדידה, ומשלימים אלפיים.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פסק כרמב"ם וסיעתו. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כרש"י וסיעתו, וכתב ויש להקל.

נתן עירובו בתוך תחום העיר, רחוק יותר מאלפיים מביתו שבעיר: דעת הראב"ן¹² והרשב"א, שאינו עירוב, והיות שרצה לקבוע שביתתו שם, נעשה חמר גמל, ובטלה שביתתו גם מביתו, ולא יזוז ממקומו. ודעת רבינו ידידיה והטור, שכיון שלן בתוך העיר, כל העיר אצלו כד' אמות, ויכול להלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה לצד עירובו¹³. וכן פסק הרמ"א¹⁴.

כלתה מדתו בסוף העיר: נעשית לו העיר כולה כד' אמות ומשלימין לו את השאר. כתב הראב"ד שאם כלתה מדתו בסוף העיר בין עיקר העיר ועיבורה, דינו כמי שכלתה מדתו בסוף העיר; דעיבור להקל על התחומין אמרו, ולא להחמיר¹⁵. וכן פסק הרמ"א¹⁶.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות עירובי תחומין, סימן תח)

א. (מתר לערב ערובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום, ולכן) מי שייצא מהעיר בערב שבת והניח מזון שתי סעדות רחוק מהעיר בתוך התחום וקבע שביתתו שם, אף על פי שחזר לעיר ולן בביתו, נחשב אותו כאלו שבת במקום שהניח בו השתי סעדות, וזהו הנקרא ערובי תחומין. ויש לו להלך ממקום ערובו למחר אלפים אמה לכל רוח. לפיכך, כשהוא מהלך ממקום ערובו למחר אלפים אמה כנגד העיר, אינו מהלך בעיר אלא עד סוף מדתו; ואם היתה העיר מבלעת בתוך מדתו, תחשב העיר כלה כד' אמות וישלים מדתו חוצה לה. כיצד? הרי שהניח את ערובו ברחוק אלף אמה מביתו שבעיר לרוח מזרח, נמצא מהלך למחר ממקום ערובו אלפים אמה למזרח, ומהלך ממקום ערובו אלפים אמה למערב, אלף שמן הערוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך העיר, ואינו מהלך בעיר אלא עד סוף האלף, ואם היה מביתו עד סוף העיר פחות מאלף אפילו אמה אחת, שנמצאת מדתו כלתה חוץ לעיר, תחשב המדינה כלה כארבע אמות, ויהלך חוצה לה תתקצ"ו אמה תשלום האלפים. לפיכך, אם

11. או"ח תחא. ובמשנ"ב (ס"ק יב) כתב שהב"ח ושאר אחרונים כתבו להקל כרמ"א. ובשעה"צ (ס"ק יב) כתב, שהאליה רבה כתב דיש להחמיר כדעה ראשונה דהיא דעת רוב הפוסקים. וכן ראה באריכות לעיל מיניה (שעה"צ ס"ק יא). מקורות - סיעה א - רש"י (ל"ח ב', ד"ה מערב אדם, הובא בתוד"ה אין אלו, ס' ב'), מהר"י (בתוספות, ס' ב', ד"ה אין אלו), הר"ר יעקב (הו"ד בתוספות הרא"ש). רבינו פרץ (הגהות לסמ"ק ס' רפב). רבינו ידידיה (הו"ד בריטב"א, ס"א א', ד"ה ואם תאמר). וכדעה זו הכריע הטור (או"ח ס' תחא). סיעה ב - רמב"ם (הל' עירובין ג), ראב"ן (עירובין, ד"ה וזה דין תחומין). רשב"א (עבוה"ק, בית נתיבות, הטו בתחילתו). מאירי (ס' ב', ד"ה נתנו).
12. זה לשון ראב"ן: ואם יש מביתו שלן שם בעיר עד עירובו יותר מאלפים אמה אחת לא יצא מביתו שהרי אבד שביתת העיר ולעירובו לא מצי אזיל שהרי הוא חוץ לתחום עירובו אמה אחת (וראה ביה"ל תחא, ד"ה רחוק).
13. שאם לא כן מי שלן בעיר גדולה שיש מביתו עד סוף העיר אלפים אמה לא יוכל לעולם לתת עירובו חוץ לעיר? כי אם הוא חוץ לעיר לא יוכל לשוב לביתו ואם בביתו לא יוכל ללכת שם שהרי חוץ לתחום היא.
14. או"ח תחא. והרמב"ם (עירובין וד) כתב: ...לפיכך, אם הניח עירובו ברחוק אלפיים מביתו שבמדינה, הפסיד את כל המדינה כולה, ונמצא מהלך מביתו עד עירובו אלפיים אמה, ומעירובו אלפיים עד ביתו, ואינו מהלך מביתו במדינה לרוח מערב אפילו אמה אחת. וכן פסק השו"ע. ובהבנת דעתם נחלקו האחרונים. והמשנ"ב (תחא, ס"ק ג) הכריע שיכול ללכת מביתו למקום עירובו, אבל לחזור משם אחר שתחשך וללון בביתו, אסור. ובביה"ל (ד"ה רחוק) האריך בזה, עיי"ש.
- מקורות - רשב"א (תשובות חדשות מכת"י, ס' לא) ראב"ן (הל' עירובין, ד"ה וזה דין תחומין). רבינו ידידיה (הו"ד בריטב"א, ס"א א', ד"ה ואם תאמר). טור (או"ח ס' תח).
15. שאם אי אתה אומר כן אפילו כלתה מדתו באמצע תחומי העיר ואלכסונה ולא משכחת לה כלתה מדתו בסוף העיר.
16. או"ח תחא. וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) דנראה דבזה עכ"פ לא חשבינן העיבור עם העיר כד' אמות. מקורות - ראב"ד (הו"ד ברשב"א, ח' ס' ב', ד"ה וכתב; ריטב"א ד"ה כאן).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזרה שיי"ת
כ תשרי תשפ"א
מסכת: עירובין | פרק: ה | דף: ס'

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הניח ערובו ברחוק אלפים אמה מביתו שבעיר, הפסיד את כל העיר, ונמצא מהלך מביתו עד ערובו אלפים אמה, ומערובו והלאה אלפים אמה, ואינו מהלך מביתו בעיר לרוח מערב אפלו אמה אחת.

הגה: ויש אומרים דאפלו פלטה מדתו באמצע העיר, מהלך בכל העיר בלא אכל לא חוצה לה, ויש להקל. (טור הגהות מימוני פ' כ"ז מה"ש בשם סמ"ק ורש"י).

ואם פלטה מדתו בסוף העיר, ואף על גב דעדן עבור לפני העיר, כל העיר כארבע אמות, דלא אמרינן עבור של העיר כעיר להחמיר (המגיד פכ"ז מה' שבת).

כל מקום שהניח ערוב תחומין ויש לו אלפים לכל רוח, אסור לו לילך לצפון ולדרום רק נגד רחב מקום שקנה בו שבתה; ואם אינו רק ארבע אמות, כגון שאין הערוב ברשות היחיד, אסור לו לילך לכל רוח אלפים רק ברחב ארבע אמותיו עם זוויתיהו, כדלעיל סימן שצ"ח סעיף ב'. ומכל מקום אם פלטה המדה סוף העיר, וכלה כארבע אמותיו, מתר לילך כל רחבה ויש לו אלפים חוץ לעיר לצפון ולדרום אף על פי שאין לו רחב כל כך נגד המקום שקנה בו ערוב (הר"ר יהונתן).

ד. נתן ערובו חוץ לתחום, אינו כלום (ויש לו תחום מביתו) (מימוני והמגיד פ"ו מהלכות ערובין).